

ПРАВОСЛАВНА ВІРА РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ ТА УЖГОРОДСЬКА ЦЕРКОВНА УНІЯ 1646 РОКУ

Коли мова заходить про історію буття русинів-українців Закарпаття, то переважна частина наших співвітчизників на сьогодні бачать перед собою образ побожного, працьовитого, гостинного народу який волею Господа Бога оселився і споконвічно живе в одному із наймальовничих куточків України – міжріччі Тиси та високих Карпатських гір, краї вічно зелених лісів, швидкоплинних і прозорих гірських річок та родючих на виноград і яблука земель.

Та мало хто знає, як на Україні, так і у світі що впродовж тисячоліть русини Закарпаття як етнічна гілка майбутньої української нації виживали в умовах небаченого гніту і насильницької національної та духовної асиміляції з боку угорських племен, а вподальшому угорської корони (поч. XI – поч. XX ст.ст.) та фашиського уряду на чолі із адміралом Міклошом Гортієм (березень 1939 – жовтень 1944 р.р.). На привеликий жаль, про трагічні події того періоду, сьогодні не пам'ятає багато хто із українців Закарпаття – нащадків тогочасних русинів-українців.

Історична територія Закарпаття була заселена слов'янськими племенами (зокрема тими, що виникли на основі племені антів, які отримали найменування руських, а саме білими хорватами, що означає західними хорватами) не пізніше У століття (на думку чеських науковців – входження слов'янських племен в карпатські перевали і долини, сходження уздовж річок, що впадають в річку Дунай, відбулось до народження Христа, тобто до початку I тисячоліття) [7; 82-88]. В 981 році великий Київський князь Володимир (який безпосередньо побував на Закарпатті) приєднує Червону Русь (Галич і Закарпаття) до Київської Русі.

Хоча слід зауважити на те, що вже у 863 році від місії на чолі із святими Кирилом і Мефодієм русини-українці Закарпаття (яке отримало назву Потисська Русь) прийняли християнство східного обряду, “яке називали руським обрядом” [7; 141], що було на 125 років раніше від хрещення Київської Русі. Ними ж було засновано і єпископство, що набуло статусу архієпископства. Таким чином, саме Закарпаття стало першою часткою української землі, що прийняло християнство і підготувало велику плеяду духовенства та монашествуючих для подальшої місіонерської місії і богослужіння на слов'янській мові по всій Київській Русі. Багаточисельні джерела доводять, що під час Хрещення великим князем Володимиром Київської Русі у 988 році, участь у цьому святому обряді приймало духовенство із історичного Закарпаття того часу. Тож саме предки русинів-українців Закарпаття, що прийняли Християнство східного (руського) обряду через своє духовенство не тільки прийняли участь в охрещенні Київської Русі, але і безпосередньо приймали участь в заснуванні Української

Православної Церкви. Саме ця свята велич духу, Богом дане відчуття єдності в православній вірі і єдинобратстві з усіма русичами (русинами) - українцями, передаючись із покоління в покоління, зберігали впродовж віків і зберегли на сьогодні православ'я на Закарпатті.

Починаючи з 1100 року історична територія Закарпаття поступово загартується мадярами, які вторглись в край у 896 році, і убивши в боях слов'янського князя Лаборця, відійшли за річку Дунай, в Паннонію.

В силу історичних подій, після розпаду давньослов'янської держави Київської Русі, русини-українці Закарпаття опинились під протекторатом Угорської (мадярської) держави. Мадярські племена які зуміли завоювати значні території у міжріччі Тиси та Дунаю та оселитись на них, а вподальшому і підпорядкувати собі великі території Карпатського регіону населені русинами-українцями, румунами, словаками, хорватами, впродовж століть, проводили насильницьку політику асиміляції (мадяризації) чужих народів, таким чином намагаючись збудувати “Велику Угорщину” з 30-мільйонним угорським населенням. Та якщо національні меншини у складі Угорської корони – хорвати, румуни, словаки – маючи підтримку рядом розташованих материнських національних держав більш-менш успішно протистояли мадяризації (при цьому будучи також частково мадяризованими) – то русини-українці, втративши підтримку Київської Русі, а потім і Галицько-Волинського князівства, не маючи власної економічно міцної еліти, яка б могла захистити національні інтереси народу, опинились у найбільш не сприятливих умовах щодо насильницької мадяризації.

Однак, не зважаючи на багатостолітню насильницьку мадяризацію, русини-українці робили сильний опір угорській політиці асиміляції, зберігаючи свою прабатьківську православну віру, мову та культуру. Для русинів Закарпаття того часу, поняття православної віри і національності означало одне й те саме. Народ розумів, що в умовах тотальної мадяризації і панування угорської корони, яка належала до Римо-католицької Церкви (Папського престолу), втрата православної віри, означає і втрату вподальшому своєї національної ідентифікації русина-українця. До цього слід зауважити, що ще до Хрещення Київської Русі про існування Русі на території історичного Закарпаття і прийняття ним Християнства східного обряду із веденням богослужіння на слов'янській мові достоїменно знав Папа Римський Іван XIII (965–972 рр.) і був цим занепокоєний. Йому було відомо про те, що саме через Закарпаття (Потисську Русь) відбувається сильний християнський вплив на мадярів і чехів. Щоб запобігти цим впливам, при заснуванні Празького єпископства у 973 році і впровадженні богослужіння на латинській мові, Папа Римський Іван XIII в листі на ім'я чеського короля Болеслава писав: “єпископство не буде в обряді чи секті народів Болгарії, Русі або слов'янської мови” [7; 140]. Отже, ще до великого розколу в Християнській церкві, який відбудеться у 1054 році Папський престол у Римі не сприймав східного обряду і богослужіння на слов'янській мові. Бо цього не сприймали західноєвропейські держави, які претендували на панування у світі. Вже тоді впливові кола західних держав, розуміючи що

при об'єднанні слов'янських народів та мадярів (970–971 рр. князь одного з мадярських племен Гейза створив основи держави і прийняв Християнство східного обряду) в Європі виникне надзвичайно сильне державне утворення або союз держав. Одним із чинників такого можливого об'єднання безперечно могло слугувати поширення на територіях цих держав єдиного східного обряду в Богослужінні. І звичайно ж Папський престол і ті держави, що об'єднувались навколо нього духовно допустити цього не хотіли і робили для цього все можливе. І з часом Римо-католицька церква розділить слов'ян на католиків і православних. Католицизм прийме і Угорщина.

Що ж до великодержавних планів мадярів відносно русинів-українців, то процес мадяризації угорською короною було розпочато із низинних районів, а саме Потисся й Залісся. Проводилась вона через угорську шляхту, римо-католицькі чернечі ордени, латинські Церкви, римо-католицькі монастирі, новолатинізовані реформацькі та антиреформацькі Церкви. Але значних успіхів щодо насильницької мадяризації русинів-українців досягти не вдалось. На заваді стояла православна віра і Богослужіння на слов'янській мові.

Тож, щовіністично налаштовані провладні кола Угорської держави зрозуміли, що без ліквідації православної Церкви, процес асиміляції русинів-українців Закарпаття не завершиться.

Мадярські можновладці створили нестерпні умови для життя і служіння духовенству православної віри на Закарпатті. За часів існування кріпацтва, владики угорської корони відносились і до православного духовенства як до кріпаків, яке в народі називали "батьками". Православне духовенство жило як і усі кріпаки русини. Про долю закарпатоукраїнського православного духовенства перед Ужгородською Церковною унією 1646 року красномовно розповідають історики:

Теодор Легоцький: "Бідні руські кріпаки жили разом зі своїми священниками – "батьками" в убоги хатинах без жодних сподівань на ліпше життя, - священники також працювали як кріпаки, вони народжувались і постаріли в бідності... Тогочасні римо-католики навіть не визнавали русинів за християн, як про це можна здогадуватись з документу судді з 1418 р.: "В маєтку села Довге є дві дерев'яні каплиці, одна з вежою – християнська, а друга – руська". Аналогічний опис і про село Макарево – християнську і руську. У 1569 р. землевласник Віткої Мігаль якогось кріпака і руського священника відволік із села Лази і в дублівському лісі відтяв їм обидві руки, а після того їх немилосердно вбив. Жорстокість поведінки з руським духовенством наочно показує подія про те, як повівся семигородський князь Юрій Ракоці і пан з Мукачева з руським єпископом Василем Тарасовичем, на наказ якого капітан замку Янош Балінг ув'язнив єпископа 13 грудня 1640 р. у церкві Чернечого монастиря і відвів у замкову темницю пропри те, що за нього поручився імператор Фердинанд III та інші визначні особи, і тримав ув'язненим його до квітня 1642 року" [8; 164].

Історики Базилевич і Лучкай: "Доля руського духовенства була сумною. Звичайно, їх не визнавали за справжніх священників, вони мусли відробляти панщину, їх ув'язнювали й тілесно карали. Не була кращою і

доля єпископів. Мали резиденцію в Мукачівському монастирі, але не мали влади, які належали би тому монастиреві, бо їх відібрав Юрій Ракоці і не повернув назад" [8; 164-165].

На період проголошення Ужгородської церковної унії 1646 року Угорщина була цілковито католицькою державою. Поряд із цим, проводячи політику насильницької асиміляції русинів-українців Закарпаття, на законодавчому рівні Мадярщини православна віра і Церква не були визнані законом. Відтак права православної Церкви та її вірників не визнавались і не регламентувались ані королем, ані сеймом Угорщини. Питання церковного життя православні русини-українці вирішували самі згідно правил і традицій своїх предків.

Згідно історичних даних, що підтверджуються дослідженнями сучасних науковців, на період 1646 року на історичній території Закарпаття серед русинів-українців нараховувалось понад 1300 православних священників. Переважна більшість із них не приймали участі в проголошенні Ужгородської церковної унії і не підтвердили згоду на її впровадження в подальшому. Не приймав участь в проголошенні унії і православний єпископ Мукачівський Василь Тарасович.

Як стверджують історики Римо-католицької церкви 24 квітня 1646 року на запрошення римо-католицького єпископа Егерського Юрія Якушича до Ужгородського замку (родинного замку подружжя Другетів) з'явилися на чолі із Партенієм Петровичем і Гавриілом Косовичем 63 православні священники (перважно із домінії графа Івана та графині Анни Другетів). Саме від цієї кількості священників єпископ Егерський Юрій Якушич прийняв визнання віри перед Римо-католицькою церквою. Хоча письмового документу, завіреного особистими підписами учасників укладання унії, ніхто і ніколи не бачив.

Не одне століття в минулому, а також і у наш час багатьма істориками та представниками Римо-католицької церкви проводились пошуки протоколу від 24 квітня 1646 року, яким би засвідчувався факт укладання Ужгородської церковної унії, але результати пошуку є нульовими. З цією метою перевірялись архіви міст Егера, Ужгорода, Мукачева та Берегова, резиденції єпископа Юрія Якушича в м. Ясові (біля м. Кошиць), родинні архіви спадкоємців роду Другетів, по смерті цього роду – архіви їх спадкоємців родин Чакі та Вандернат. Але оригіналу документу так ніхто і не знайшов. Не може представити оригіналу даного протоколу і Римо-католицька церква та канцелярія (архів) Папи Римського. Все це викликає з одного боку великий подив, а з іншого боку підтверджує той факт, що укладання Ужгородської церковної унії проводилось під великим тиском угорських вельмож і проти волі русинів-українців та православного духовенства Закарпаття.

Перший письмовий документ, що зберігся в архівах, і засвідчує проголошений факт нібито прийняття Ужгородської церковної унії, у переказі, з'являється тільки в 1652 році (різниця у 6 років). Саме в 1652 році за підписами чомусь лише кількох архидияконів Маковицького, Гуменського, Середнянського, Ужанського, Стропковського (без підписів

жодного ієрея або єпископа Закарпаття) на русинській мові на ім'я Папи Римського направляється лист, в якому, зокрема, писалось: "З ласки Христа обраний найсвятіший Отець і спільний Патріарх!... Наше об'єднання з римською Церквою відбулось 24 квітня 1646 р. за імператора Франциска III в латинській каплиці-фортеці Ужгорода... Пан Юрій Якушич, єпископ Егерський, дуже поважно в письмовій формі запросив нас до Ужгорода і після того, як була проведена отцями сприятлива бесіда про святу Унію, призначив день св. Юрія Мученика для проведення визнання віри. Того дня ми, 63 священники ввійшли у вищезгадану каплицю-церкву. Таким чином, після того, як взяли участь в таїнстві жертвоприношення і окремі священники прийняли святе Причастя, вголос висловили визнання віри згідно з писаною формулою, а саме: ми віримо усе, у що вірить свята наша мати римська Церква і в що наказує вірити, визначаємо найсвятішого отця Інокентія X, спільного нашого пастиря Христової Церкви, з нашими наступниками бажаємо і хочемо бути залежними від нього в усьому, додавши, однак, ці умови.

По-перше, щоб нам було дозволено зберегти обряд грецької Церкви. По-друге, – мати єпископа, обраного нами, і затвердженого апостольським престолом. По-третє, – вільно користуватися церковними свободами.

На що єпископ дав згоду, а це саме, повністю одобрив у 1648 р. Егерський новий єпископ Венедикт Кішді зі своїм вікарієм, єзуїтським ченцем Томою. Цю нашу справу ще підтвердив примас Мадярщини Юрій Липпай, Естергомський архієпископ, якого ми двічі відвідали нашим посольством. Висловлюючи це Вашій святості, покійно просимо затвердження обраного нами єпископа отця Партенія Петровича. В Ужгороді 15 січня 1652 р." [8; 172]

Отже, як вбачається із даного документу, Ужгородська церковна унія 1646 року не була підтримана переважною більшістю православного духовенства і нею не приймалась, а про русино-український народ і говорити не приходиться, оскільки від православних мирян жодна людина не приймала участі у вище зазначеному зібранні. Окрім того, зважаючи на те, що протоколу від 24 квітня 1646 року ніхто не бачив, а під документом від 15 січня 1652 року підписались тільки декілька архидіаконів, то важко сказати, чи всі 63 священники, які нібито проголосили унію, дійсно її прийняли і належним чином засвідчили. Письмового підтвердження, скріпленого власноручними підписами, немає.

Особливої уваги, при аналізі документу від 15 січня 1652 року, заслуговує і той факт, що жодний представник духовенства інших комітетів, на території яких жили русини-українці, не поставили під ним свого підпису. Не було підписано цей документ і жодним православним єпископом, які були на той час на Мукачівщині та Мараморощині.

Окрім того, повноваження підписантів звернення до Папи Римського від імені православного духовенства не підтверджуються також жодним документом (доручення, підписи на уповноваження вчиняти відповідні дії чи на факт підтвердження прийняття унії тощо).

Поодинокими свідками прийняття унії виступають виключно

представники малярської знаті та духовенства, що належали до Римо-католицької церкви (примас Мадярщини Юрій Липпай, Егерський єпископ Венедикт Кішді та інші). Зокрема примас Мадярщини Юрій Липпай стверджував, що Ужгородську церковну унію підтримали біля 400 православних священників. Але жодного доказу цього не наводить.

Одночасно слід звернути увагу і на те, що жодний представник православних парафій Мукачева і Марамороша та їх єпископи участі в так званому соборі 24 квітня 1646 року на проголошення Ужгородської церковної унії не приймали. Не прийняли унію і наступні (після смерті єпископа Василя Тарасовича в 1648 році) православні єпископи Мукачівські Іван Зейкан (помер в 1686 році) і Мефодій Раковецький (з 1687 по 1693 роки) та останні два православні єпископи Мараморощини Йосиф Стойка (помер в 1712 році) і Досифей Феодорович (помер в 1734 році).

Доречно зауважити, що після примусового вигнання із споконвічно православного Мукачівського монастиря семигородською княгинєю Софією Баторі, що прийняла в 1663 році католицизм, мукачівський монастир та єпископська резиденція були передані єпископу для новопроголошених уніатів Петру Парфенію (в минулому православному священнику), який незабаром, восени 1664 року там і помер, так і не дочекавшись отримання офіційного титулу єпископа Мукачівського від Папського Риму.

22 серпня 1720 року за клопотанням апостольського адміністратора і титулярного єпископа Мукачівського Юрія Бізанція при підтримці і зацікавленості Егерського римо-католицького єпископа, австрійський імператор Карло VI (на той час Угорщина увійшла до складу Австрійської імперії) примусово підпорядкував усі православні церкви і монастирі Мараморощини під юрисдикцію Мукачівського греко-католицького вікаріату.

Оскільки в значній кількості переважна частина русинів-українців продовжувала дотримуватись православного віросповідання, центр якого зосереджувався в багаточисельних православних монастирях Мараморощини, в травні 1788 року австрійський імператор Йосиф II примусово заклав усі православні монастирі.

Як зазначає історик Василь Пагира "Період введення унії з Римом у краї (на Закарпатті – авт.) досить довгий. Він охоплює все XVII і половину XVIII століття. Народ (русини-українці – авт.) повставали проти заміни "старої віри" (православної віри – авт.), на його боці виступала більшість духовенства (православного духовенства – авт.)" [4; 17 – 35].

Окрім всього, Егерський єпископ та малярська знать впродовж 125 років з дня проголошення Ужгородської церковної унії робили все можливе, щоб Папський Рим не надав офіційного статусу єпископа Мукачівського для греко-католиків будь-кому із русинів-українців. З метою проведення планової маляризації і поступого впровадження в Богослужіння латинської мови малярським магнатам і Егерським єпископам необхідно було щоб русини-українці, які прийняли унію, у своєму церковному житті мали над собою тільки апостольського вікарія, підпорядкованого Егерському (малярському) єпископу. Лише після смерті Папи Римського Климента XIII,

наступний Папа Климентій XIV зважаючи на наполегливі клопотання австрійської цариці Марії Тереси (яка не була зацікавлена в посиленні мадарського впливу на інші народи, що входили до складу Австро-Угорської імперії), не зважив на тиск Егерського єпископа і видав булу "Ексімія Регалиї Принціпум", згідно якої 19 вересня 1771 року (тільки через 125 років після проголошення Ужгородської церковної унії) Римо-католицька церква офіційно встановила греко-католицьку Мукачівську єпархію і призначив першим її титулованим єпископом (за поданням цариці Марії Тереси, а не на основі виборів духовенства) Івана Брадача. Та вже наступного року (1772 р.) єпископ Іван Брадач несподівано помер на 40-му році життя. [1; 141-165].

В 1888 році Папа Римський Лев XIII мав намір прилучити Мукачівську греко-католицьку єпархію до Галицької греко-католицької Митрополії. Це викликало велике невдоволення серед малярських магнатів і духовенства (незважаючи на те, що русини-українці унії підтримували дану пропозицію). Мадяри боялись, що якщо відбудеться об'єднання русинів-українців Закарпаття із русинами-українцями Галичини на рівні з'єднаної Митрополії, то мадяри втратять панування на Закарпатті. Окрім того, таке об'єднання могло призвести до виходу Закарпаття із складу невідомої для русинів-українців Угорської корони.

Тож, завдяки супротиву і зусиллям примата Мадярщини кардинала Яноша Шімора, Папа Римський Лев XIII відмовився від реалізації своїх задумів (доречно відзначити, що і на сьогодні вже в умовах державної незалежності України не без "допомоги" малярських кардиналів та єпископів Мукачівська греко-католицька єпархія не входить до складу Української греко-католицької церкви).

Доказом того ж, що основною метою впровадження Ужгородської церковної унії, з боку провладних шовіністичних кіл Мадярщини, було в першу чергу досягнення мети щодо денационалізації, насильницької маляризації русинів-українців і привласнення їх територій є те, що і через двісті років після проголошення унії зневажливе, принизливе і здирицьке ставлення як до русинів-українців так і до вже греко-католицького духовенства, яке не стало мадярами, залишалось таким самим. А процес насильницької маляризації тільки посилювався. На початок ХХ-го століття малярським урядом було зліквідовано викладання на руській мові в усіх школах Закарпаття. Діти русинів-українців мали право і можливість навчатись виключно на угорській мові. Неодноразово у греко-католицьких храмах впродовж ХVІІІ – початку ХХ століть, прихожанами яких стали русини-українці, робились примусові спроби увести Богослужіння на латинській мові. Але опір був таким, що реалізувати це так і не вдалось ні Римо-католицькій церкві, ні малярським магнатам.

Після проголошення Ужгородської церковної унії 1646 року пропагандська ідеологія Мадярщини заклала основи так званого сумніву про те, що русини Закарпаття не мають нічого спільного із русинами потойбік Карпат. Нажаль, ця ворожа для русинів-українців Закарпаття псевдоідеологія, штучно культивована і фінансована ворогами православної віри, єдності Української Православної Церкви, української нації та держави

сьогодні використовується як зерно розбрату в середовищі нашого народу. І прикро, що частина представників інтелігенції та духовенства на Закарпатті (чи то від малограмотності чи від користолюбства, прикритого молитовним "сердям" за народ) не знаючи істинної історії русинів-українців підтримують цю брехню і сьогодні, тим самим підігруючи споконвічним ворогам православної віри і свого Боголюбивого народу.

Зрозуміло, що частина православного духовенства, яке засвідчило факт проголошення Ужгородської церковної унії 1646 року, перебуваючи фактично на правах кріпаків, сподівалось на покращення свого особистого становища в Мадярській державі. Але ця частина духовенства не була більшістю серед духовенства русинів-українців того часу і не відображала погляди більшості служителів православної Церкви. Окрім того, бажання цинічної частини православного духовенства, що перейшло у греко-католики як ніяк не співпадало із сподіваннями русинів-українського люду Закарпаття, який не бажав відрікатись від православної віри. І свідченням цього стало майже 270 – річне малярське і католицьке переслідування на Закарпатті православних вірників та духовенства, нищення Православної Церкви і загартання або руйнування їх храмів за відмову прийняти Ужгородську церковну унію і перейти у греко-католицизм.

Не кращого життя зазнали і ті православні священики, які стали греко-католиками, але не мадярами. Красномовно про це пише греко-католицький священик о. Степан Пап: "Закарпатській Церкві (Православній Церкві – авт.) до з'єднання чинилося багато кривд, але нічого не змінилося і через двісті років після Унії. Завжди перевагу мало свавілля малярських магнатів. "Нуллус куравіт, нуллус патроцінатус есте каусе Рутгенорум, утпоте скізматікорум" – "Ніхто не турбувався, ніхто не захищав інтереси русинів як скізматиків", – писав примас Мадярщини Липпай в своєму зверненні до Риму у 1654 р. Мукачівські єпископи до з'єднання й після нього – це не величні прелати середньовіччя, перші за гідністю після короля, це не магнати, що мали своє військо, як латинські, – це бідняки, що тихо жили в монастирі, віддані на милість володарям доміній. Мукачівські владика не керувались "думками про світське добро". Вони з монашою братією жили скромно, тільки б не померти з голоду.

Необхідно звернути увагу на податки, які платив кожний руський священик своєму панові – землевласникові. За даними 1622 року кожний руський священик ("батько") повинен був платити своєму панові: в Мараморошині (це домінія Яноша Гомоная) від свиней – десятину, як від старих так і від молодих, а коли має десять, то за кожну стару свиню платить 8 грошей.

Подібні податки з малими змінами повинні були платити "батьки" на цілому Закарпатті. Крім того вони мусіли платити податки за ґрунт, на якому жили і на якому була церква.

Тут ще зазначимо, що священики були зобов'язані платити податок для латинської Церкви (Папського престолу – авт.) і від цього обов'язку не були звільнені ані православні, ані уніати" [8; 169-170].

По різному можна трактувати причини запровадження Ужгородської

церковної унії та доказовим є наступе:

1. Ініціатива проголошення Ужгородської церковної унії 24 квітня 1646 року не виходила ні від широких верств русино-українського населення, ні від переважної більшості православного духовенства Закарпаття, ні від його правлячих єпископів.

2. Найбільш зацікавленими в проголошенні унії на Закарпатті були панівна еліта Угорщини, що проводила неприховану насильницьку мадяризацію русинів-українців (зокрема подружжя найбагатших угорських феодалів Івана і Анни Другетів) та Егерські єпископи Римо-католицької Церкви, яка проводила політику окатоличення нових народів і поширення своєї влади на територію нових земель (включаючи канонічні території православ'я).

3. Зовсім мізерна частина осіб, що належали до православного духовенства, або були наближені до православного кліру (здебільшого із домінії графа Івана та графині Анни Другетів) з метою свого урівняння в правах із духовенством Римо-католицької Церкви підтримали невідомо ким висунуту ініціативу щодо проголошення Ужгородської церковної унії, але не мали на це відповідних уповноважень від переважної більшості православного духовенства та правлячих православних єпископів Закарпаття.

4. Щодо дій Парфенія Петровича (який особисто відвезе до Риму звернення від 15 січня 1652 року, в якому зазначається що його обрано єпископом для греко-католиків Закарпаття) Дмитра Корницького, то факти свідчать про те, що вони самочинно, або за вказівкою подружжя мадярських феодалів Другетів звернулись до римо-католицького єпископа Егерського Юрія Якушича (що доводився братом графині Анні Другеті, дівоче прізвище якої Якушич) з проханням скликати православне духовенство для проголошення унії. Чим вчинили віровідступництво в православ'ї і стали на шлях церковного розколу.

Згідно умов проголошеної Ужгородської церковної унії 1646 року Римо-католицька Церква, а відтак угорський єпископат та знать мали дотриматись наступних застережень:

1) збереження для греко-католиків русинів-українців східного обряду і права на одруження священників;

2) право обрання єпископа самим греко-католицьким духовенством з подальшим затвердженням обраної кандидатури Папою Римським;

3) надання греко-католицькому духовенству однакових прав із духовенством латинського обряду, зокрема звільнення від панщини [1; 122].

На практиці ж мадярськими магнатами, Егерськими єпископами, відтак і Римо-католицькою церквою було дотримано тільки першу умову (оскільки порушити її було неможливо в силу протесту русинів-українців), дві ж інші так і залишились тільки на папері. Майже до кінця ХУІІІ століття угорська знать продовжувала відноситись до переважної більшості греко-католицького духовенства, як до другосортного і прирівнювала їх до кріпаків. Впродовж усього періоду після проголошення Ужгородської церковної унії (по сьогоднішній день), жодний Папа Римський не допустив виконання умови, згідно якої греко-католицьке духовенство мало б право

самостійно обрати свого єпископа (навіть на сьогодні в умовах незалежної держави України Мукачівську греко-католицьку єпархію очолює знову таки призначений 12 листопада 2002 року Папою Римським Іваном Павлом ІІ, а не обраний греко-католицьким духовенством Закарпаття, апостольський адміністратор о. Мілан Шашік, уроженець і громадянин Словаччини. З 6 червня 1976 року будучи рукоположеним на священника, служив у двох обрядах: латинському і східному).

В жажливому і жалюгідному становищі під юрисдикцією Угорської єпархиї залишились проживати прості русини-українці, яким силою впродовж майже 270 років з дня проголошення унії (переслідування і ув'язнення за православну віру, убивства і катування православного духовенства, захоплення або знищення православних храмів) насаджували її визнання. Жорстока експлуатація, не визнання у правах із мадярами, піщення культури, заборона навчання на рідній мові, що на кінець ХУІІІ століття призвело до впровадження навчання в школах виключно на угорській мові, поширення та підтримка ідеології, що русини-українці за Карпатами є ворогами русинів-українців Закарпаття та національно є зовсім різними народами – така реальність впродовж століть залишалась такою ж, як для тих русинів-українців, що не витримували випробувань злої долі з боку гнобителів і переходили в унію, так і для тих, хто не зрікаючись праатьківського залишався в православній вірі.

Мадярам потрібні були на Закарпатті не русини-українці греко-католики, а русини-українці, які б забули свою праатьківську православну віру, історію та національну приналежність якомога швидше стали мадярами... А Римо-католицькій церкві із святим Папським престолом ові піддані у католицизмі, не зважаючи на ціну процесу окатоличення.

І в значній мірі, впродовж століть і одні, і другі свого досягли. Частина русинів-українців таки була змадяризована, частині прищепили вірус ворожого відношення до своїх братів і сестер по той бік Карпат, частина історичної території Закарпаття стала належити Угорщині, а ті, що залишились русинами-українцями на своїй землі, будучи однокровними братами і сестрами – розділились на православних і греко-католиків і періодично дорікають один одному в питаннях віри, самі не знаючи за що. А от омріяної волі, чи рівноправності й заможного життя за часів мадярського панування і окатоличення русини-українці так і не дочекались.

Зрозуміло, що таким відношенням як до православних, так і до греко-католиків Закарпаття, угорська влада при мовчанні Папського Риму (Римо-католицької Церкви) проводила політику на поглиблення мадяризації і спонукання русинів-українців відректись не тільки від православної віри, але і від своєї національної належності. Від русинів-українців Закарпаття церковнолатиняни очікували відречення від східного (руського) обряду в Церковному житті та цілковите влиття в Римо-католицький церковний простір, а мадярська знать в обмін на матеріальні блага намагалась перетворити русинів-українців на мадярів. Та з волі Господа Бога в цілому цим задумам не було суджено збутись, хоча в процесі історичного розвитку певна частина русинів-українців не без "допомоги" Греко-католицької

Церкви, керованої католицькими колами Угорщини і Ватікану таки втратила свою національну ідифікацію, значна частина нащадків яких, що на сьогодні проживають на Закарпатті, в Угорщині, Словатчині, вже вважають себе угорцями або словаками. А вже зрозуміло, що предки тієї частини угорців і словаків, що на сьогодні проживають на Закарпатті та в прикордонних районах Угорщини і Словачії (колись територіях що відносились до Історичного Закарпаття – Потисської Русі) і є вірниками Греко-католицької Церкви до запровадження унії були русинами-українцями. Бо ж сама Ужгородська церковна унія 1646 року хоча і була укладена із мізерною часткою православного духовства, але трактувалась і трактується як така, що була укладена із русинами-українцями Закарпаття. Отже з мадярами і словаками вона не укладалась. Тож вище зазначений факт частковою асиміляції русинів-українців відповідає дійсності, бо інакше не можна пояснити те, що через 359 років після проголошення Ужгородської церковної унії частину прихожан Греко-католицької церкви складають окрім українців (нащадків русинів-українців історичного Закарпаття) також угорці та словаки.

Безспірно, тривалий час і насильство зробили своє, через століття нащадки русинів-українців Закарпаття (яких права на свою історію і віру позбавляли то мадярські окупанти, то комуністичні ідеологи новітнього тоталітаризму) в силу різних обставин не пам'ятають і не знають всієї правди про минуле. В тому числі і правди про проголошення Ужгородської церковної унії.

Не в період середньовіччя, а вже на початку цивілізованого 20 століття за активної участі греко-католицького єпископа Мукачівського Фірцака, з метою придушення волевиявлення русинів-українців до повернення в православну віру, мадярська влада притягує до судової відповідальності простий народ. Так в 1903–1904 роках на Мараморош-Сигетському процесі, після того як в селі Іза 380 сімей оголосили себе православними (70-80 залишились тимчасово уніатами), багато із них були заарештовані. Православних русинів-українців обвинуватили в державній зраді та образі державної греко-католицької віри. В лютому 1904 року австрійсько-угорський суд засудив семерих православних мешканців села Іза до декількох років тюрми і сплати 2180 крон. Троє були засуджені до 14 місяців ув'язнення і сплати 1000 крон.

Та не зважаючи на чергові гоніння, серед русинів-українців все ширше відроджувався рух за православну віру. В 1906 році 140 мешканців села Великі Лучки залишають унію і повертають в православну віру. В цьому ж році такі процеси відбуваються в селах: Горінчево, Егреш, Липча, Ільниця, Тереля, Кошельово, Нанково, Нижня Бистра, Велятино, Буштино, Білки, Салдобош, Угля, Ясіня, Керецьки, Рахово, Великий Бичків, Волове, Нересниця, Кричево, Чумалево, Дубове, Крива, Бедевля, Вільхівці та інших. І цей процес все більше і більше наростав і поширювався на Закарпатті.

В 1913–1914 роках мадярська влада розпочинає другий антиправославний Мараморош-Сигетський процес. На цей раз було заарештовано 189 русинів-українців православної віри. Обвинувачення ті

памі, що і на першому Мараморош-Сигетському процесі. А фактично переслідування за православне віросповідання. Як зазначає архімандрит Гавриїл (Кризна) “ В Мараморош-Сигетській тюрмі з підсудними поводились вареткою: били, обливали водою тощо. Троє із православних страдальців від переслідувань зійшли з розуму – Іоанн Бабинець, Феодор Маринциський і Іаков Горжук” [6; 29–41].

Не зважаючи на абсурдність обвинувачень 3 березня 1914 року австро-угорський суд 32 підсудним виніс вирок – загалом 39 з половиною років тюремного ув'язнення та зобов'язання сплати 5300 крон. Головний обвинувачений православний ієромонах Алексій (Кабалюк) вирок суду був засуджений до чотирьох років і дев'яти місяців тюремного ув'язнення та штрафу в розмірі 100 крон (на сьогодні Алексій (Кабалюк) кананізований Українською Православною Церквою і зарахований до лику святих).

Звичайно, через століття вирости нові покоління русинів-українців, яких не з їх волі і не з волі їх прабатьків розділили у вірі, але не зважаючи на це – покоління, в серцях яких залишився русино-український дух і віра в Господа Бога. Саме споконвічна віра в Господа Бога та ідифікація себе українцями підняли на героїчну боротьбу за свою незалежність і проти новітньої мадярської окупації увесь закарпатоукраїнський народ в березні 1939 року. Народ, серед якого на той час вже були і греко-католики, але залишались і православні, в обороні від спільного ворога, русини-українці виявили братерську єдність во Христі і сказали своє чергове рішуче „ні” мадяризації та чужій вірі. Бо саме із згадкою про святого Володимира – князя Київської Русі та його віру, яка була православною (східного обряду), Президент д-р. о. Августин Волошин (будучи греко-католицьким священником) та послі Сойму в місті Хусті 15 березня 1939 року в супротив ставленню мадярської навали проголосили українську державу – Карпатську Україну.

Але новітні мадярські магнати, попередники яких так вболівали за Ужгородську церковну унію, забули про свої столітньої давності “хороші слова” і “рідним” по Римо-католицькій вірі русинам-українцям уніатам і полюбивим ними православним зробили чергову показову різню і катування. Заливши кров'ю і горем Карпатську Україну.

Ось що, зокрема, писав у своїх щоденниках в березні 1939 року (після окупації Карпатської України мадярами) славний русин-українець Василь Гренджа-Донський, перебуваючи в застінках мадярської тюрми: “З цілої Мукачівщини до замку в Паланку біля Мукачева водили українських політичних в'язнів. Січовиків порозстрілювали ще в перших днях, або віддали полякам на певну смерть. Інших в'язнів били так само, як і в інших в'язницях.

Тут сиділи наші росвігівські отці Василяни, над якими особливо знущалися. Старенького священика о. Петра Котовича привезли з Імстичова возом вже збитого. Тут його вояки били майже при кожній зміні варті. Одному Василянинові, що мав довгу бороду, вибили зуби, тягали його за бороду, знущалися з нього, потім микали йому бороду волосками, що текла кров, а потім насильно його поголили. Тут збиткували також з протоігумена

о. Булика й інших наших визначних людей.

Один підстаршина увійшов до келії з голою шаблею, вдарив одного в"язня по голові, але шабля поховзлася на лобі і відрубала в"язневі вухо. Рану навіть не завили, так і ходив з нею тижнями, доки сама не засохла. На Підмонастир, де знаходився відомий монастир чину св. Василя Великого на Чернечій Горі, мадари були люті. Це село було дуже свідоме, Василяни провадили культурно-освітню та релігійну працю, удержували українську гімназію, друкарню, тощо. Як тільки мадари переступили границю, першим їх "подвигом" було те, що накинулися на монастир. Ченців виарешували, в нелюдський спосіб їх побили і відвели до Мукачівського замку. Опісля накинулися на селян. Трьох передових просвітян так побили, що вони збожеволіли." [3; 400-401].

Про злочини ж комуністичного режиму в повоєнні роки, після 1945 року, проти духовенства і Християнської Церкви, як Православної так і Греко-католицької на Закарпатті в даній статті говорити не будемо (це тема окремого дослідження, яка не охоплює предмет даної статті). Одне тільки зауважу, гонимі і нищені були всі. І хто в меншій мірі, хто в більшій, в цьому не має вини простих русинів-українців та їх праатьківської православної віри.

Та все ж з урахуванням вище викладеного інколи даєшся диву, коли в промовах тих чи інших сьогоденних ревнителів і "праведників" "чистоти віри" (чи то словесно, чи з шпальт газет або телерадіоефіру) замість слів братерської любові во Христі між усіма українцями, лунають докори й хула в адресу православного люду Закарпаття. Певно це від того, що воістину не знають що творять. Бо як сказано в Новому Завіті: "Як хто скаже: "Я Бога люблю", та ненавидить брата свого, той неправдомовець." (Соборне послання св. апостола Івана, глава 4, с. 20) [2: 275].

Та з волі Господньої новітньою віхою в житті українців краю, як і українців в цілому настало 24 серпня 1991 року – День проголошення державної незалежності України. Дата, про яку мріяло і за яку віддало життя не одне покоління нашого великого Боголюбивого народу.

Для духовної єдності народу, а відтак, і української нації (до якої належать і русини-українці Закарпаття) таке єднання можливе тільки в лоні єдиної канонічної Української Православної Церкви, започаткування якої освятили святі Кирило і Мефодій, починаючи із Потиської Русі, а возведення якої охрестив на Київській Русі великий і святий князь Володимир і помічниками його у цій святій справі було і православне духовенство із русинів-українців історичного Закарпаття. Тож ця свята для нас православна віра і є наша праатьківська віра, а значить і істина Матір наша Православна Церква, як для всіх українців так і для русинів-українців Закарпаття.

До цього ж закликає і звернення Священного Синоду Української Православної Церкви від 22 листопада 2006 року під головуванням Блаженнішого Володимира (Сабодан), митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля УПЦ [5]

1. Августин Штефан. За правду і волю. Спомини і дещо з історії карпатської України. – Торонто, в-во "Пробоем", 1973.
2. Біблія. В-во Українського біблійного товариства, 1992.
3. Василь Гренджа-Донський. Твори. – Том 8. – Вашингтон, в-во Карпатського Союзу, 1987.
4. Василь Пагиря. Монастирі Закарпаття. Мукачево, в-во Мукачівсько-Ужгородської православної єпархії, 1994.
5. Звернення Священного Синоду Української Православної Церкви від 22 листопада 2006 року // Срібна земля. – 02. 12. 2006. – № 27, випуск 679. – С.1.
6. Игумен Гавриил (Кризина). Православная Церковь в Закарпатье (век 20). – К.: Из-во информационно-издательский отдел Украинской Православной Церкви, 1999.
7. о. Степан Пап. Історія Закарпаття. – Том 1. Івано-Франківськ, в-во "Нова Зоря", 2001.
8. о. Степан Пап. Історія Закарпаття. – Том 2. Івано-Франківськ, в-во "Нова Зоря", 2002.

SUMMARY

Viktor Bedy. ORTHODOX FAITH OF RUS-UKRAINIANS AND UZHOROD'S CHURCH UNION 1646

The article describes the complicated and contradictive history of the Transcarpathian Orthodoxy, aims and task Uzhorod's Union in 1646 are considered, so are the nearest and remote consequences of its writing.